

**ХАРАКТЕРИСТИКА ЕТАПІВ РОЗВИТКУ ПРОБЛЕМИ
ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ
(1969–1990 РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)**

У статті визначено та обґрунтовано етапи розвитку проблеми оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів вищої школи України упродовж досліджуваного періоду. Схарактеризовано особливості оцінювання якості їхньої діяльності на законодавчому рівні та рівні теорії.

Ключові слова: оцінювання, якість, оцінка якості, оцінка якості професійно-педагогічної діяльності, викладач.

В статье определены и обоснованы этапы развития проблемы оценивания качества профессионально-педагогической деятельности преподавателей высшей школы Украины исследуемого периода. Характеризовано особенности оценивания качества их деятельности на законодательном уровне и уровне теории.

Ключевые слова: оценивание, качество, оценка качества, оценка качества профессионально-педагогической деятельности, преподаватель.

In the given article the stages of development of assessment the quality of higher school teachers' professional and pedagogical activity during the investigated period are defined and grounded. Peculiarities of assessment of quality of their activity at the legislative level and the level of theory are characterized here.

Key words: evaluation, quality, evaluation of quality, evaluation of quality of professional and pedagogical activity, higher school teacher.

Постановка проблеми. В умовах євроінтеграції, економічної та політичної глобалізації, стрімкого розвитку науки та техніки, оновлення концептуальних засад інноваційної діяльності підвищується попит на висококваліфікованих спеціалістів, посилюються вимоги до вищих навчальних

закладів, що можуть надати відповідний рівень освітніх послуг та здійснити належне кадрове забезпечення навчально-виховного процесу.

Вищезазначене можливе за умови створення та впровадження різнорівневої системи оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності науково-педагогічних працівників ВНЗ. Оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності – це характеристика реального змісту діяльності, яка вмотивована певними ознаками та показниками, зокрема відповідністю встановленим нормам та стандартам, здійснення певної діяльності, мірою задоволення тих, хто прямо чи опосередковано зацікавлений у результатах своєї діяльності. Воно дає змогу визначати слабкі місця в організації навчального процесу, стимулювати роботу викладачів вищої школи, сприяти підвищенню якості викладацьких послуг та поліпшенню роботи вищого навчального закладу, забезпечувати належний рівень професійної компетентності педагогічних працівників, умотивовувати доцільність залучення професорсько-викладацького складу до реалізації стратегічного плану ВНЗ. Крім того, воно дозволяє встановити відповідність між результатами професійної діяльності та оплатою праці; активізує інноваційний потенціал викладача; стимулює безперервне підвищення рівня професійної компетентності педагогічних працівників; дисциплінує та мотивує науково-педагогічних працівників; дає змогу визначити їхній рейтинг; виступає одним з мотивів підвищення теоретичного і методичного рівня знань; виступає важливим інструментом управління та покращення якості вищої освіти. Оцінювання також пов'язується з вирішенням таких кадрових завдань, як: виявлення некомпетентних співробітників; зниження витрат на навчання, організацією зворотнього зв'язку зі співробітниками про якість освіти; розробкою кадрових програм та розвитком персоналу.

Аналіз актуальних досліджень. Вивчення стану дослідженості проблеми оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ України свідчить про її актуальність. Так, у роботах теоретичного спрямування окремі аспекти проблеми розглядалися у контексті: розкриття суті дефініцій «якість», «оцінка якості», «оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів» (Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєв, А. Івін, С. Кубіцька, Н. Кузьміна), мети оцінки якості професійно-педагогічної діяльності науково-педагогічних співробітників (В. Буравіхін, Р. Кігель); вимог

до кваліфікації викладачів (В. Гриньова, В. Лозова, Т. Ісаєва, Т. Панфілова); структури та видів професійно-педагогічної діяльності професорсько-викладацького складу (П. Гапонін, Г. Засобіна, З. Єсарєва, Н. Кузьміна).

Однак, проведений аналіз науково-педагогічних джерел свідчить про відсутність цілісного дослідження, в якому систематизовано теорію оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ України у другій половині ХХ. Саме цей період характеризується активізацією проблеми оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів: визначено суть, мету, завдання, підходи та методики оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності педагогів; здійснено спроби з'ясувати критерії та вимоги до оцінювання якості їхньої діяльності; розроблено авторські методики оцінювання якості професорсько-викладацького складу ВНЗ тощо, що дає підстави для узагальнення теоретичного досвіду, а також для визначення певних тенденцій щодо оцінювання якості викладачів ВНЗів.

Мета статті – визначити та схарактеризувати етапи розвитку проблеми оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів вищої школи України упродовж досліджуваного періоду.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить аналіз історико-педагогічних досліджень [6;7;8;9], передумовами розвитку проблеми оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ слід вважати наявність браку кадрів вищої кваліфікації у складні післявоєнні роки, низьку якість підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах. Це вимагало, по-перше, пошуку шляхів удосконалення системи підготовки фахівців вищої кваліфікації (розробка системи атестації, перепідготовки і підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу, посилення ролі аспірантури як основної форми підготовки науково-педагогічних працівників), по-друге, – заходів щодо поліпшення якості викладання лекційно-практичних занять, написання курсових та дипломних проектів, удосконалення методики викладання навчальних дисциплін, внесення змін в організацію та керівництво самостійною роботою студентів тощо.

Прийняті впродовж 1950 рр. Постанови ЦК КПРС («Про недоліки в роботі по підготовці науково-педагогічних працівників», «Про заходи щодо поліпшення викладання суспільних наук у ВНЗ», «Про заходи щодо покращення підготовки науково-педагогічних працівників для ВНЗ УРСР», «Про заходи щодо покращення науково-дослідної роботи у ВНЗ», «Про обсяг

наукової роботи професорсько-викладацького складу ВНЗ» тощо) були спрямовані на вирішення першочергових проблем, пов'язаних з підвищенням рівня та якості професійно-педагогічної діяльності викладачів вищої школи [8].

Результати наукового пошуку дали змогу обґрунтувати етапи досліджуваної проблеми в другій половині ХХ століття. Критеріями для визначення етапів стали: розвиток вищої освіти та педагогіки вищої школи в досліджуваний період, зміст урядових постанов, директив, розпоряджень, які стосувались вищої школи, контролю та оцінки якості професійно-педагогічної діяльності педагогів зокрема; рівень розробки теоретико-практичних питань проблеми, що досліджувалась.

I етап – 1969-1984 рр. – теоретико-аналітичний – у дослідженні означено як етап цілеспрямованих урядових заходів та наукових пошуків розробки теоретичних питань проблеми оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів вищої школи у контексті розробки професіограми. Так, прийнятими документами: Положенням «Про вищі навчальні заклади СРСР» (1969 р.), Постановою ЦК КПСС і Ради Міністрів «Про заходи щодо подальшого покращення вищої освіти в країні» (1972 р.) передбачалось визначення вимог до викладача, які постійно розширювалися і пов'язувалися з рівнем проведення лекційно-практичних занять, виховної роботи зі студентами, веденням науково-дослідної роботи.

Показниками якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ пропонувалось вважати наукову підготовку, високий рівень сформованості професійних знань та педагогічної майстерності викладача, ідейну переконливість, самоосвіту та самовдосконалення [9].

Аналіз психолого-педагогічної літератури даного етапу довів, що оцінка якості професійно-педагогічної діяльності викладачів виступала на цьому етапі як актуальна наукова проблема. Так, дослідниками обґрунтовано суть поняття «оцінка», яке трактувалось як «суб'єктивний акт, що базується на зіставленні оцінюючого об'єкту з умовно прийнятим аналогом» [14], «визначення ступеня засвоєння знань, умінь та навичок відповідно до вимог, сформульованих у програмах та інших нормативних документах» [3;4]. «Оцінювання» тлумачилось як – «процес встановлення рівня, ступеня або якості явища чи факту, що полягає в обробці (систематизація, аналіз, узагальнення) кількісних показників, які встановлюються відповідно до певних правил [5].

На даному етапі оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ пропонували проводити на основі вивчення роботи педагога, а саме змісті та результативності його праці.

Позитивним з огляду на досліджувану проблему слід вважати і звернення науковців до обґрунтування структури професійно-педагогічної діяльності викладачів та її компонентів, яка розглядалась як «взаємозв'язок, система та послідовність дій педагога, спрямованих на досягнення поставленої мети через розв'язання педагогічних завдань» [13;14;16]. Не менш цінним в аспекті нашого дослідження було визначення функцій професійно-педагогічної діяльності: інформаційна, розвиваюча, організаційна тощо [11].

Разом з цим, законодавчо (наказ «Про покращення організації праці професорсько-викладацького складу вузів» 1977р.) було визначено п'ять основних видів діяльності професорів і викладачів ВНЗ, за якими пропонували здійснювати оцінювання їхньої діяльності, а саме: навчальна, навчально-методична, науково-дослідна, організаційно-методична та робота з ідейного виховання студентів.

Особливо гостро у цей період постало питання оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ, що зумовило появу на сторінках підручників з вищої школи та педагогічної преси, зокрема, журналів «Радянська педагогіка», «Учитель» публікацій науковців про підвищення вимог до викладачів, їхньої професійної кваліфікації та особистісних якостей [1;12]. Це спричинило у свою чергу розробку професіограми викладача, яка включала як загальні вміння, навички, якості, так і спеціальні, що забезпечували ефективність виконання професійної діяльності. Наявність єдиних чітких вимог до педагогів, за переконанням науковців та практиків, дозволили більш коректно та точно оцінити діяльність викладачів вишів [2;15].

II етап – 1985-1990 рр. – пошуковий – представлено як етап розробки теоретичних питань переважно у контексті пошуку критеріїв оцінювання якості діяльності професорсько-викладацького складу ВНЗ. Прийняте у цей період Положення «Про заходи щодо покращення підготовки і використання науково-педагогічних працівників» 1987 р. спричинило здійснення перебудови підготовки науково-педагогічних кадрів, реорганізацію діяльності аспірантури як основної форми підготовки кадрів до самостійної наукової і педагогічної роботи, запровадження системи конкурсного переобрання професорів і викладачів; стимулювання педагогічної праці професорсько-викладацьких

кадрів: встановлення почесного звання «Заслужений робітник вищої школи»; встановлення для педагогічних працівників щорічні премії Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти за досягнення в навчально-виховній та науково-методичній роботі (20 перших премій – по 1000 рублів, 30 других – по 750 рублів, 50-третіх – по 5000 рублів); створення атмосфери принципового відношення до оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ. У контексті досліджуваного особливого значення набуло Положення «Про першочергові заходи щодо розширення участі студентів у роботі ВНЗ» (1987), в якому зафіксовано обов'язкове врахування думки студентів як при оцінці якості проведення викладачем занять, так і при конкурсному обранні науково-педагогічних працівників на посаду.

Характерною особливістю даного етапу в плані розробки теоретичних питань стало: подальше обґрунтування поняття «оцінка» як універсальної можливості суб'єкта, яка виражає продуктивно-функціональний характер суб'єкт-суб'єктної взаємодії [10].

Особливістю цього періоду стало обґрунтування критеріїв оцінки кожного виду професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ. Наприклад, результатом навчальної роботи викладача пропонували вважати успішність студентів. Однак відсутність єдиних вимог до оцінки знань студентів не дозволило цей показник відносити до провідних.

В якості показників оцінки якості науково-дослідної роботи пропонувалось спочатку використовувати кількість друкованих аркушів, наукових праць чи доповідей на конференціях, пізніше – кількість публікацій, монографій, підручників, статей у відомих журналах та збірниках тощо, а також кількість підготовлених кандидатів та докторів наук. Не визначеними на той час залишилися критерії оцінки якості виховної, організаційної та суспільно-політичної діяльності викладачів вищої школи.

Висновки. Отже, на основі аналізу офіційно-нормативних документів, тенденцій розвитку вищої педагогічної освіти та творчих напрацювань вчених-педагогів досліджуваного періоду, матеріалів періодичної преси, рівня та особливостей розвитку соціально-педагогічних процесів в Україні визначено й схарактеризовано 2 етапи розвитку означеної проблеми: I етап (1969–1984 рр.) – етап цілеспрямованих урядових заходів та наукових пошуків розробки теоретичних питань проблеми оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів вищої школи у контексті розробки професіограми. II етап

(1985–1990 рр.) – представлено як етап подальшої розробки теоретичних питань переважно в контексті пошуку критеріїв оцінювання якості діяльності професорсько-викладацького складу ВНЗ.

Література

1. Александров Н. В. Некоторые проблемы высшего педагогического образования/ Н.В. Александров // Советская педагогика. – 1969. – № 6. – С. 91-96.

2. Алферов Ю. С. К вопросу о профессиограме советского учителя/ Ю.С. Алферов, Е.Г. Осовский // Советская педагогика – 1971. – №2. – С. 83-90.

3. Амонашвили Ш. А. Обучение. Оценка. Отметка / Ш.А. Амонашвили – М.: Знание, 1980. – 96с.

4. Ананьев Б. Г. Психология педагогической оценки // Избранные педагогические труды: В 2 Т. – Т. 2. / Б.Г. Ананьев – М.: Педагогика, 1980. – С. 128-271.

5. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / Ю.К Бабанский – М.: Педагогика, 1989. – С. 367-378.

6. Вища школа УРСР за 50 років. – К.: Вид-во Київ ун-ту, 1967. – 395 с.

7. Высшая школа. Основные постановления, приказы и инструкции. // Под ред. Л.И. Карпова. – М.: Высшая школа, 1957. – 656 с.

8. Высшая школа. Сб. основных постановлений, приказов и инструкций. Ч.2 // Под ред.: Войленко Е. И. – М.: Высшая школа, 1965. – 355 с.

9. Высшая школа: Сборник основных постановлений, приказов, инструкций. – М: Высшая школа, 1978. – 430 с.

10. Гранин Ю. Д. О гносеологическом содержании понятия «оценка» /Ю.Д. Гранин // Вопросы философии. – 1987. – № 6. – С. 59-72.

11. Есарева З. Ф. Особенности деятельности преподавателя высшей школы / З.Ф Есарева – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1974. – 112 с.

12. Запольская В. В. Научно-педагогические кадры вуза: развитие и управление подготовкой / В.В. Запольская, Т.В. Кочурова – Воронеж: Издательство ВГУ. – 1981. – 134 с.

13. Засобіна Г. А. Особливості формування у студентів професійних умінь у конструюванні навчальної роботи: Автореф. канд. дис. / Г.А. Засобіна – Л.:ЛГУ, 1971. – 18 с.

14. Кузьмина Н. В. Очерки психологии труда учителя. Психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности / Н.В. Кузьмина – Л.: ЛГУ, 1967. – 183 с.

15. Слостенин В. А. Педагогика / В.А. Слостенин, И.Ф. Исаков, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов – М.: Школа – Пресс, 1997. – 512с.

16. Спирин Л. Ф. Формирование профессионально-педагогических умений учителя-воспитателя / Л.Ф. Спирин – Ярославль. – 1976. – С. 21–26